

“AZƏRBAYCAN DİLİNİN SAFLIĞININ QORUNMASI HƏR BİR AZƏRBAYCAN VƏTƏNDAŞININ İŞİ OLMALIDIR”

“Azərbaycan dilinin saflığının qorunması hər bir Azərbaycan vətəndaşının işi olmalıdır. Yəni, dövlət, alimlər, dilçilər, yazıçılar, şairlər, jurnalistlər, siyasətlə məşğul olanlar bu məsələyə çox böyük diqqət verməlidirlər. Yenə də deyirəm, 10 il bundan əvvəl mən bu məsələni qaldırmışdım. Çünki bu, məni narahat edirdi. On il ərzində lazımı tədbirlər görüldü ki, biz dilimizi kənar kəlmələrdən qoruya bilək. Amma yenə də oradan-buradan eşidirəm, - həm televiziyalarda, həm yazılı mediada, həm bəzi insanların çıxışlarında, - buna heç bir gərəkdir yoxdur. Yəni, biz xalq kimi, millət kimi öz dilimizi qorumasaq, onda yavaş-yavaş bizim milli kimliyimiz də sarsıla bilər. Əminəm ki, mənim sözlərim hər kəsə çatacaq və özüm də daim bu məsələ ilə bağlı məşğul olacağam, izləyəcəyəm, lazımı tədbirlər görəcəyəm. Azərbaycan alimlərindən də bax, bu məsələyə də öz münasibətini və dəstəyini göstərmək çağırışını edirəm”.

Prezident İlham Əliyevin noyabrın 3-də Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illik yubileyindəki çıxışından

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin Azərbaycana ikinci dəfə siyasi hakimiyyətə qayıdışından sonra 1993-cü ildə ziyalılar, ümumiyyətlə, ictimaiyyət nümayəndələri ilə ilk görüşünün mehri Milli Elmlər Akademiyasında baş tutduğunu qeyd edən Prezident İlham Əliyev ölkədə böyük iqtisadi, maliyyə çətinliklərinə baxmayaraq Akademiyanın işinə, qorunmasına göstərilən diqqəti, alimlərin fəaliyyəti üçün vəsait ayrılmasını xatırladı.

Bununla bərabər, ölkə başçısı “hər bir ölkənin inkişafını təbii resurslar yox, mehri cəmiyyətin intellektual potensialı, texnologiyaların inkişafı müəyyən edir”- sözləri ilə dövlət və cəmiyyətin qarşısında dayanan strateji vəzifələrdən söz açdı: “Təbii resurslar bizim üçün sadəcə olaraq bir vasitədir, bir imkandır ki, biz təbii resursların ixracından əldə etdiyimiz vəsaiti insan kapitalına, texnologiyaya yönəldək ki, gələcəkdə bizim inkişafımız dayanıqlı olsun. Hər kəs yaxşı bilir ki, təbii sərvətlər tükenən sərvətlərdir, gec-tez tükenəcək. Tükenməz sərvət isə intellektual potensialdır, amma o halda əgər buna sərmayə qoyularsa. O sərmayəni dövlət qoymalıdır. Ölkənin elm ictimaiyyəti, alimlər bu istiqamətdə öz səylərini göstərməlidirlər”.

Texnologiyaların ayrılmaz hissəsi olan süni intellektin inkişafı texnologiyada təbii inkişafın qaçılmaz reallığına çevrildiyini qeyd edən dövlət başçısı Azərbaycan alimlərinin bu prosesdə fəal iştirakının gözənilməliyini vurğuladı: “Elm inkişafı, sənaye ilə sıx bağlıdır. Burada bu kürsüdən dövlət strukturlarına da göstəriş vermək istəyirəm ki, Azərbaycan alimləri ilə daha sıx işləsinlər”.

Azərbaycan elminin praktik nəticələrinə ümid etdiyini bildiren Prezident Azərbaycanın zəngin tarixinin Ermənistan dövləti, erməni diasporu təşkilatları tərəfindən uzun illər ərzində təhrif olunduğunu və bu istiqamətdə fəaliyyətin bu gün də davam etdiyini qabardaraq tarixçilərimiz qarşısında dayanan vəzifələrdən danışmağı sülh müqaviləsinin imzalanması ilə 250 illik münaqişənin bitdiyini düşünənlərə cavab sayıla bilər. Biz geopolitikanın sərt reallıqları ilə yaşayırıq və bu reallıqlar diqqət edir ki, əsrlərlə sahibi olduğumuz torpaqların fundamental tarixi yazılısı. O tarixi yazmağı şərtləndirən amillər İlham Əliyev belə təqdim edir: “Azərbaycan xalqı böyük coğrafiyada yaşayıb və yaşayır. Təkcə onu demək kifayətdir ki, bizim hüduqlarımızın o tayında hər istiqamətə Azərbaycan əhalisi yaşayır, Ermənistan da yaşayıb, əminəm ki, yenə də yaşayacaq. ... Ona görə Azərbaycan tarixi ilə bağlı bax, bu istiqamətdə əlbəttə ki, əlavə addımlara ehtiyac var. Bütövlükdə müstəqil Azərbaycan dövlətinin tarixi ilə bağlı sanballı elmi əsərlərə də böyük ehtiyac var. Artıq 30 ildən çoxdur ki, biz müstəqil dövlət kimi yaşayırıq və Azərbaycan xalqının çoxəsrlik dövlətçilik tarixində Azərbaycan bugünkü qədər güclü olmamışdır. Ona görə müstəqil Azərbaycanın tarixini tədqiq edən, təbliğ edən bir çox əsərlərə ehtiyac var”.

Şübhə doğurmayan həqiqətlərdəndir ki, yaşadığımız regionda erməni “tarixçilərinin” fəallığının birinci mərhələsi 1828-ci il fevral ayının 28-dən, növbəti Rusiya-İran müharibəsinin nəticəsi olaraq Qərbi Azərbaycan ərazisinin əhəmiyyətli hissəsinin Rusiya imperiyasının tərkibinə qatılmasından sonra müşahidə olunub. İmperatorun cəmi bir ay sonra ilhaq edilməsi ərazilərdə “Erməni vilayəti”nin yaradılması haqqında imzaladığı fərmanla, əslində, Güney Qafqazın yenidən formalaşdırılacaq konfiqurasiyasının ilkin cizgiləri cızılırdı. İmperiyanın regionda uzun müddətə hesablanan strategiyasında Türkiyə və İranın bu yerlərdə köçürülən erməni millətindən olan təbəələri üçün xüsusi imtiyazlar nəzərdə tutulurdu. Bu fonda atılan addımlar ancaq “Erməni vilayəti”nin yaradılması ilə məhdudlaşmırdı və ilk növbədə regionun “köklü sakinlərinin” Güney Qafqazda uzunmüddətli dövrü əha-

2025-ci il noyabr ayının 3-də Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illik yubiley mərasimi həm də onunla yadda qaldı ki, tədbirdə dövlətimizin başçısı İlham Əliyev iştirak etdi, Azərbaycan elmi və təhsilinin qarşısında dayanan təxərrüsalınmaz vəzifələrdən danışmaqla bərabər, elm adamlarına zamanın yeni tələblərindən doğan ismarıclarını çatdırdı. Yubiley mərasimində çıxış edən ölkə Prezidenti AMEA-nın keçdiyi şərəfli yolda qazandığı uğurlardan danışmaqla yanaşı, buraxılmış şanslardan söhbət açdı, qurumun ölkəmizin elmi inkişafında oynadığı aparıcı rola, hər bir elmi-tədqiqatın maddiləşən nəticəyə hesablanması zəruriliyinə toxundu. Çıxışını 1945-ci ildə təşkil edilən Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 ildə keçdiyi yol, Azərbaycanda elmin inkişafında oynadığı aparıcı rol mövzusu üzərində quran Prezident müxtəlif ictimai-siyasi quruluşların diqqət etdiyi şərətdə Azərbaycanda hər zaman elm və təhsilin inkişafına böyük diqqət yetirildiyini xatırladı: “Sırr deyil ki, Ulu Öndər Heydər Əliyev hər zaman Azərbaycan alimlərinin dəstəklənmək üçün öz səylərini əsirgəmədi. Hələ ötən əsrin 70-ci illərində onun rəhbərliyi ilə Akademiyanın fəaliyyəti təkmilləşdi, bir neçə yeni elmi-tədqiqat institutu yaradıldı, elmin inkişafına böyük vəsait ayrıldı. Faktiki olaraq bu siyasət müstəqillik illərində də davam etdirilirdi. Ulu Öndərin təşəbbüsü ilə keçən əsrin 70-ci illərindən başlayaraq yüz minlərlə Azərbaycan gənci o vaxt Sovet İttifaqının aparıcı ali məktəblərinə göndərilmişdir və beləliklə, ölkəmizdə intellektual potensial daha da güclənmişdir. Eyni siyasəti biz müstəqillik illərində də aparırıq. Bu gün də on minlərlə Azərbaycan gənci artıq dünyanın aparıcı ali məktəblərinə ezam olunur. Onların böyük əksəriyyəti oxuyub Vətənə qayıdırlar və beləliklə, ölkəmizin inkişafına öz dəyərli töhfələrini verirlər”.

Varlığımızın ən mühüm atributu

tə edəcək tarixi hazırlanmalı idi.

Mehri Rusiya imperiyasının cənub sərhədlərində forpostuna çevrilməli olan xristian ermənilərinin regionda ən çirkin siyasətlərdə iştirakı üçün əsaslar yaradılırdı. O əsasların nəticəsi olaraq XIX əsrin ortalarında nəinki keçmiş İrəvan xanlığına inzibati ərazisində, həmçinin keçmiş Naxçıvan və Qarabağ xanlıqlarına aid yaşayış yerlərində də qonşu ölkələrdən cəlbəddici imtiyazlar vəd olunaraq gətirilib yerləşdirilən ermənilərin sayı xeyli artmışdı. Bu amil və erməni millətindən olan şəxslərə xüsusi münasibətin nəticəsi imkan verirdi ki, nəinki erməni millətindən olan əhali arasından seçilən şəxslər yerli hakimiyyət orqanlarında müqayisəyəgəlməz şəkildə təmsil olunur, həmçinin paytaxtda imperatorun sarayına qədər gedib çıxı bilərdilər.

AMEA-nın yaradılmasının 80 illik yubileyində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, azından, 200 illik siyasətə ciddi elmi əsaslarla qarşılıq vermək üçün tarixçilərimizə çağırış edirdi.

Bu fikirləri səsləndirərkən beynəlxalq miqyasda görkəmli dövlət və siyasət xadimi olaraq tanınan və qəbul edilən Ümummilli Lider Heydər Əliyevin ailəsində dünyaya gələn, milli siyasətin gələcəyə hesablanan strategiyasının fəlsəfəsinə dərinləndirən bələd olan İlham Əliyevin xalqımızın 35 il ərzində yaşadığı ağır faciələrin həm də “unutqanlıq” mərkəzindən qidalandığını xatırladı. Təcrübə dəfələri sübut edib ki, o unutqanlıq hər vaxt cəyminizin üstündə asılan Damokl qılıncı olaraq təhlükəli şüurumuzda yer tutmasa, oxşar faciələrdən qaçmaq mümkün deyil. Getdikcə qəddarlaşan dünyanın fonunda aşınan bəşəri normalar bir də onu diqqət edir ki, “Günəş altında yer axtaranlar” bütün zamanlarda mənəvi yamış vəhşilər kimi niyyətlərini gerçəkləşdirmək fərsəti gözləyirlər. Dünya hər il beynəlxalq hüquq normalarının az qala, kağız parçasına çevrilməsinin şahidi olur. Bu baxımdan dövlət rəhbərimizin tarixçilərimizə müraciəti başadüşüləndir. Bu yönündən cənab Prezidentimizin tarixçilərlə bərabər, dilçilər, ümumiyyətlə, Azərbaycan dilini tədqiqat predmeti olaraq qəbul edən alim və tədqiqatçılara, onunla gündəlik işləyən digər peşə sahiblərinə - ədəbiyyat nümunələri yaradan yazıçı və şairlərə, həmçinin jurnalistlərə səslənməsi o insanlarda yaradıcılıqla bərabər, vətəndaş qeyrəti görmək hissindən irəli gəlir. Ölkə başçısı ən vacib saydığı məsələ bə-

rədə AMEA-nın yubiley tədbirində niyə mövzuya qayıtdığını belə izah edirdi: “On il bundan əvvəl mən bu kürsüdən, eyni zamanda, Azərbaycan dili haqqında danışmışdım, öz narahatlığımı ifadə etmişdim. Deyə bilərəm ki, son 10 il ərzində bu istiqamətdə lazımı addımlar atılıb. Ancaq desəm ki, vəziyyət məni tam qane edir, əlbəttə ki, səmimi olaram. Azərbaycan dili çox zəngin dildir. Bu gün 50 milyondan çox insan üçün Azərbaycan dili ana dilidir. Təmiz, saf, ədəbi Azərbaycan dilinin qoruyucuları bizik - müstəqil Azərbaycan dövləti”.

Bu, ölkə rəhbərinin ancaq 50 milyondan artıq insanın danışdığı ana dili yox, Azərbaycan Respublikasının dövlət dili olan Azərbaycan dilinin təkcə qorunması deyil, inkişafı üçün hər birimizin borcunu yada saldı. Dil sadəcə ünsiyyət vasitəsi və ya məlumatın qeyd edilməsi və ötürülməsi deyil. Dil bir xalqın tarixi və mədəniyyəti ilə sıx bağlıdır. Dil xalqın mentalitetinin və kimliyinin əksidir və eyni zamanda, xalqın linqvistik təfəkkürü onun davranışını, əsas mədəni və ideoloji münasibətlərini müəyyən edir. Dilimiz vasitəsilə dünyanı dərk edir, öyrənir, öyrədir, həmçinin onun dünyəli bu gün və sabahla üzvi birliyi nəticəsində nəsilər arasında qırılmaz əlaqəni təmin etmiş olur.

Dünyada hələ də müxtəlif xalqlar arasında istifadədə olan 7000-dən çox dil var və həmin dildə danışan hər kəs inkişafın başlıca mənbələrindən hesab olunan dilin əsas funksiyasının ünsiyyət və informasiya mübadiləsi, informasiya yığılması, emalı, qorunması və həmin biliklərin nə-

sildən-nəslə ötürülməsi funksiyalarını ehtat etdiyini bilir. Dil həmçinin düşüncənin formalaşması, sosial identifikasiya və emosional funksiya kimi digər vacib funksiyaları da yerinə yetirir. Bütün bu amillər Azərbaycan Respublikasının dövlət dilinin ancaq ünsiyyət vasitəsi yox, özündə xalqımızın min illər ərzində yaratdığı mənəvi sərvətlərimizin xəzinəsi olduğunu şərtləndirir. Ona görə Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin keçən əsrin 70-80-ci illərində yeritdiyi fəal və ardıcıl dil siyasəti Azərbaycanda milli özünəqayıdış, milli özünüdərk və milli azadlıq ruhunun yüksəlişi tarixi kimi yaddaşlarda həkk olunub. O yaddaşda Prezident Heydər Əliyevin imzaladığı “Dövlət dilinin təbii inkişafı üçün təkmilləşdirilməsi haqqında” 18 iyun 2001-ci il tarixli, “Azərbaycan Respublikası Dövlət Dil Komissiyasının tərkibinin təsdiq edilməsi haqqında” 4 iyul 2001-ci il tarixli, “Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili gününün təsis edilməsi haqqında” 9 avqust 2001-ci il tarixli, 2003-cü il yanvarın 2-də qüvvəyə minmiş “Azərbaycan Respublikasının dövlət dili haqqında” Qanun ölkəmizdə dil siyasəti və dil quruculuğunun yetkin konsepsiyası, uzunmüddətli strategiyasını ehtiva edən tarixi qanunvericilik aktları olaraq qəbul edilir.

Bunlardan əlavə, onu qeyd etmək zəruridir ki, kifayət qədər geniş dövrü, 1969-2003-cü illəri ehtat edən həmin zamanlarda dilimizin inkişafı təkcə rəsmi sənədlərdə deyil, gündəlik sosial-siyasi həyatımızda öz layiqli yerini tutmaqla beynəlxalq müstəviyə keçməsi, dünyanın nüfuzlu platformalarında əsədləşməsi Ümummilli Liderimizin ana dilinin inkişafına göstərdiyi qayğı-nın, ullaqgören dil siyasətinin real nəticəsi kimi qəbul edilirdi. Bu, Ümummilli Liderimizin hələ ötən əsrin 70-ci illərindən yürütdüyü azərbaycançılıq ideologiyasının özündə milli ruhun oyanmasına, nəticə olaraq milli özünüdərkini hüduşduz kimi görünən sərhədləri daxilində o ruhun yaradıcılıq potensialının genişlənməsinə verilən imkan, qüdrətli Azərbaycan qurmağa çağırış idi.

Böyük dövlət və siyasət adamı xalqın formalaşaraq yaşamasında ana dilinin gücünü başlıca aparıcı xətti kimi görür və çıxışlarında bu amilə belə dəyərliyəndirirdi: “Hər bir xalq öz dili ilə yaşayır. Ancaq bu dili yaşatmaq, inkişaf etdirmək və dünya mədəniyyəti səviyyəsinə qaldırmaq

xalqın qabaqcıl adamlarının, elm, bilik xadimlərinin fəaliyyəti nəticəsində mümkün olur”.

Heydər Əliyev məktəbinin ən uğurlu məzununu Prezident İlham Əliyev buna görə də AMEA-nın 80 illik yubileyindəki nitqində “Azərbaycanlıların yaşadıkları müxtəlif bölgələrdə vəziyyətlə müntəzəm surətdə olaraq tanış olur, diqqətdə saxlayır, lazımi tədbirlər görürəm”, - deyərək gərgin dövlət işləri sırasında doğma ana dilinin müşahidə etdiyi hər hansı həyəcənli vəziyyətinə həssas və ciddi yanaşmaqla o məsələnin həllinə biganə qalmadığını vurğulayır, bunun nə qədər təxərrüsalınmaz iş olduğunu müvafiq qurumların və qurumlara rəhbərlik edən insanların diqqətinə çatdırır. Bu fikirləri ilə dilimizin xalq olaraq hamımızın gələcək taleyində oynadığı həlledici amili bir daha xatırladı: “Biz öz dilimizi qorumasaq, dilimizi təmiz, saf saxlamasaq, onda yavaş-yavaş dilimizi itirə bilərik. Hər bir millət, hər bir xalq üçün onun Ana dili onun milli mədəniyyətinin əsas amildir və bu istiqamətdə bütün ictimai fəallər, bütün ictimaiyyət bir nöqtəyə vurnmalıdır. Bizim dilimiz qədimdir. Yenə də deyirəm, 50 milyondan çox insan üçün Ana dilidir, çox zəngindir və xarici kəlmələrə ehtiyac da yoxdur. Düzdür, beynəlxalq leksikon var və hər birimiz bu leksikondan istifadə edirik. Amma əgər Azərbaycan dilində əzəli bir kəlmə varsa, başqa dildən kəlməni gətirib əvəzləmək nə məqsəd daşıyır? Bu, ya səhv, ya təxribatdır. Hər ikisi də qəbuləlməzdir”.

Milli mədəniyyətlərin və ədəbiyyatların unudulması ayrı-ayrı fərqlərin şəxsində hər bir xalq üçün intellektual fəlakətə gedən yoldur. Bu, daha çox onunla xarakterizə olunur ki, müasiri-miz insanlarımız Nizami Gəncəvi, İmadəddin Nəsimi, Məhəmməd Füzuli, Mirzə Fətəli Axundov, Hüseyn Cavid, Cəlil Məmmədquluzadə, Məhəmməd Hadi və digər onlarla yazıçı-şairlərin milli irsimiz hesab olunan əsərlərindən ayrı düşür, cılız ədəbiyyat və mədəniyyət nümunələri ilə formalaşsın, bu, ümumən xalq olaraq qədəradsaya yoluma çıxmağımız deməkdir. Kütləvi informasiya vasitələrimizə (fərqi yoxdur, çap və yaxud elektron) ötürülməz vəziyyətə aparırlar. Real-lığı vaxtında müşahidə edən dövlət rəhbəri buna görədir ki, AMEA-nın 80 illik yubileyində söylədiyi nitqində mənzərənin gələcək üçün ürəkəcan heç nə vəd etmədiyini müvafiq qurumların və səlahiyyətli şəxslərin, ümumilikdə xalqımızın diqqətinə çatdırırdı: “Azərbaycan dilinin saflığının qorunması hər bir Azərbaycan vətəndaşının işi olmalıdır. Yəni, dövlət, alimlər, dilçilər, yazıçılar, şairlər, jurnalistlər, siyasətlə məşğul olanlar bu məsələyə çox böyük diqqət verməlidirlər. Yenə də deyirəm, 10 il bundan əvvəl mən bu məsələni qaldırmışdım. Çünki bu, məni narahat edirdi. On il ərzində lazımi tədbirlər görüldü ki, biz dilimizi kənar kəlmələrdən qoruya bilək. Amma yenə də oradan-buradan eşidirəm, - həm televiziyalarda, həm yazılı mediada, həm bəzi insanların çıxışlarında, - buna heç bir gərəkdir yoxdur. Yəni, biz xalq kimi, millət kimi öz dilimizi qorumasaq, onda yavaş-yavaş bizim milli kimliyimiz də sarsıla bilər. Əminəm ki, mənim sözlərim hər kəsə çatacaq və özüm də daim bu məsələ ilə bağlı məşğul olacağam, izləyəcəyəm, lazımi tədbirlər görəcəyəm. Azərbaycan alimlərindən də bax, bu məsələyə də öz münasibətini və dəstəyini göstərmək çağırışını edirəm”.

Bu fikir və tövsiyələr dilimizin saflığını qorumaqlı, onu gözəlləndirən təhlükələrin qarşısında siper olmaqlı hər bir təşkilat və ayrı-ayrı səlahiyyətli şəxslər üçün gələcək fəaliyyət proqramına çevrilməlidir.

Mahirə HÜSEYNOVA,

ADPU-nun Beynəlxalq əlaqələr üzrə prorektoru, Filologiya elmləri doktoru, professor